

ТИПОЛОГІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

*Оксана Патинок,
НПУ імені М.П.Драгоманова*

В психології під відповідальністю розуміють таку властивість особистості, що поєднує компоненти афективно-мотиваційної, інтелектуальної та діяльно-поведінкової сфер людини як тілесно-духовної цілісності. Психологічному аналізу відповідальності присвячені праці К.Альбуханової-Славської, К.Муздибаєва, Г.Ложкіна, О.Плахотного, М.Савчина, В.Татенко, А.Омарова, Л.Орбан-Лембрик тощо. Відповідальність постає як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та реалізується за допомогою сукупності соціальних, юридичних, економічних, екологічних, професійних, моральних норм у повному їхньому взаємозв'язку.

Соціальна відповідальність визначає особистість з погляду виконання нею вимог, що їй висуває суспільство та є регулятором поведінки людей. Вона розуміється з одного боку, як реакція суспільства на поведінку індивіда, з іншого боку, — як реакція індивіда на вимоги суспільства. Бути відповідальним — насамперед визнавати і захищати цінності свого оточення і сприяти реалізації його цілей. Соціальна відповідальність є категорія для позначення міри вільного прояву соціальним суб'єктом свого обов'язку і права обираги в конкретних умовах оптимальний варіант відношення до дійсності, виходячи з прогресивних інтересів суспільства.

Правова (юридична) відповідальність — це обов'язок, що виконується в силу державного примусу чи суспільного впливу. У будь-якій сфері людської діяльності правова відповідальність ґрунтується на юридичних законах держави і є відповідальністю перед тими органами, що забезпечують функціонування правових норм. Основними компонентами правової відповідальності є сукупність і взаємодія, сплетених до купи адміністративної, матеріальної, дисциплінарної, цивільно-правової і кримінальної відповідальності.

За сучасних умов важливим видом відповідальності є екологічна відповідальність як складова забезпечення раціонального природокористування, відновлення екологічних об'єктів й охорони довкілля.

Екологічна відповідальність полягає у збереженні сталого балансу економічних та екологічних інтересів у процесі господарської діяльності на основі попередження, скорочення та відновлення втрат у природному середовищі. Саме розвиток технологічного суспільства, посилене втручання людини у природне оточення, а відтак всезростаюче забруднення навколишнього середовища поставили екологічну відповідальність людини і соціуму на одне з перших місць за шкалою значущості у проекції майбутнього виживання людства.

Економічна відповідальність виявляється як органічна складова функціонування будь-якої організації (виробництва), поза якою неможлива професійна діяльність. У ситуації взаємодії організаційних систем чи їхніх підрозділів будь-яке порушення обов'язків з усіх сторін повинне супроводжуватися економічною відповідальністю, здійснюваною за допомогою санкцій майнових втрат.

Моральна відповідальність базується на необхідності поступати відповідно з нормами моралі суспільства. З розвитком суспільства зростають обрії суспільної свободи, що неодмінно впливає на розвиток свободи особистості, зростає роль моральної відповідальності. У зміст моральної відповідальності входить: усвідомлення особистістю суспільного значення вимоги; глибока переконаність людини в суб'єктивній і об'єктивній необхідності чинити відповідно суспільним нормам поведінки; усвідомлення себе безпосереднім співучасником спільної з іншими діяльності; розуміння неминучості покарання за безвідповідальність, покладання на себе вини за можливі негативні наслідки своєї поведінки; прагнення і готовність виконувати встановлені правила якомога краще, прояв ініціативного, творчого ставлення до діяльності; наявність адекватних мотивів і способів поведінки в умовах реальної діяльності; здійснення контролю за своїми діями і вчинками.

Етична відповідальність — це розуміння людиною своєї ролі в світі і світу в собі, реалізація відповідального світогляду в творчій, продуктивній діяльності. Тільки етично і морально здорове суспільство буде сприяти народженню і розвитку відповідальних індивідумів. Відповідальність є характеристикою здорової, цілісної особистості, яка здатна користуватися свободою, особистості самоусвідомленої, з розвиненою совістю і гідністю.

Професійна відповідальність — це вид відповідальності, що покладений на особистість або групу у зв'язку з тими чи іншими професійними обов'язками. Даний вид відповідальності характеризується осмисленням особистістю своїх професійних обов'язків і добровільним наслідуванням, а також визначенням міри провини особистості за невиконання професійних обов'язків. Професійна відповідальність завжди означає той факт, що особистість визнає і бере на себе виконання професійних обов'язків. Усвідомлюючи відповідальність за прийняті на себе зобов'язання, людина не обмежує себе певним набором умов і вимог, а прагне відшукати оптимальний шлях розв'язання завдань, що поставлені перед нею певною професією. Професійна відповідальність є тим постійним, незмінним ставленням людини до самої себе, до людей, до визначеної системи мотивів, форм і способів поведінки, через які особистісні стосунки реалізуються в повсякденній професійній діяльності.

Для всіх типів відповідальності спільним є те, що вони являються формою контролю за діяльністю суб'єкта на різних її етапах і характеризуються як з позиції особистості, коли відповідальність виступає як засіб самоконтролю і саморегуляції діяльності, так і з позиції ситуації, коли відповідальність виступає засобом зовнішнього контролю і зовнішньої регуляції життєдіяльності особистості.

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ТЮТЮНОПАЛІННЯ НА ПСИХІЧНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ

Вікторія Погоріла,
НПУ імені М.П. Драгоманова,
Інститут педагогіки та психології

Проблема тютюнопаління за своєю поширеністю і багатофакторним впливом на організм людини займає одне з перших місць. В наш час у світі налічується понад 1 мільярд людей, які палять. Щорічне збільшення цієї цифри у країнах, що розвиваються, становить 2% і набуває епідемічного характеру. В Україні, за даними літератури, палить